

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКЕ РЕГІОНАЛЬНЕ ВІДДІЛЕННЯ

СЕМІНАР ДЛЯ СУДДІВ АПЕЛЯЦІЙНИХ ТА ОКРУЖНИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ

**“СУДОВИЙ ЗАХИСТ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ: НОВІТНЯ
ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ”**

18 ГРУДНЯ 2020 РОКУ

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ У СВІТЛІ ПОЛОЖЕНЬ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Ян Берназюк
суддя Касаційного адміністративного суду
у складі Верховного Суду

У Касаційному адміністративному суді обов'язково створюється окрема палата для розгляду справ щодо захисту соціальних прав. (відповідно до положень п. 2 ч. 2 ст. 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»)

На сьогодні це **Судова палата з розгляду справ щодо захисту соціальних прав.**

Порушене питання детально було обговорено під час проведення за ініціативи Касаційного адміністративного суду Міжнародної науково-практичної конференції «Соціальні права та їх захист адміністративним судом» (м. Київ, 4 вересня 2020 року).

Доповіді були представлені більше ніж 80 суддями, науковцями, представниками суб'єктів владних повноважень та іншими.

Семен СТЕЦЕНКО

Соціальна держава: сучасний вимір поняття

Тетяна АНЦУПОВА

Роль Верховного Суду в еволюції соціальної функції держави (на прикладі сучасних підходів до вирішення пенсійних справ у Великій Палаті Верховного Суду)

Анна БУЧИК

Соціальні права та їх захист адміністративним судом. Виклики сьогодення та шляхи їх подолання

Альберт ЄЗЕРОВ

Формування судової практики щодо перегляду судових рішень за виключними обставинами в соціальних спорах

Всеволод КНЯЗЄВ

Розгляд Великою Палатою Верховного Суду зразкових справ щодо пенсійного забезпечення громадян України

Наталія КОВАЛЕНКО

Окремі ухвали адміністративного суду як реакція на правопорушення

Андрій РИБАЧУК

Застосування строків у інституті судового контролю

Раїса ХАНОВА, В'ячеслав ХОХУЛЯК

Критерії ефективності судового захисту соціальних прав

Олександр СТАРОДУБ

Одноразова грошова допомога як складова соціального захисту військовослужбовців

У Конституції України 27 разів згадуються слова «соціальний», «пенсійний», «життєвий» або однокореневі в контексті досліджуваного питання.

Переважає більшість конституційних норм, які містять такі слова, спрямовані на встановлення гарантій реалізації статті 1 Основного Закону України, яка безпосередньо визначає, що Україна є **соціальною** державою (чотири інші характеристики нашої держави - це суверенна, незалежна, демократична та правова).

Відповідно до статті 3 Конституції України (ч. 3) – людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою **соціальною** цінністю.

При цьому, п'ять конституційних норм містять прямі зобов'язання держави гарантувати статус соціальної (такої, що гарантує реальні механізми соціально-економічної підтримки конкретних груп громадян).

Стаття 17. (ч. 5) Держава забезпечує **соціальний** захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей.

Стаття 24. (ч. 2) Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується встановленням **пенсійних** пільг (для жінок).

Стаття 46. (ч. 1) Громадяни мають право на **соціальний** захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Стаття 52. (ч. 3) Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу.

Додатково до цієї групи конституційних норм варто віднести *статтю 16* - Подолання наслідків Чорнобильської катастрофи - катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.

Аналіз цих положень дозволяє стверджувати, що Україна взяла спеціальні зобов'язання щодо соціального захисту 8 (восьми) груп громадян:

При цьому, такі зобов'язання мають екстериторіальний статус, оскільки відповідно до статті 25 (ч. 3) Основного Закону Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами.

Стосовно розмірів соціального захисту

- ▶ Стаття 46. (ч. 3) Пенсії, інші види **соціальних** виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.ї
- ▶ Стаття 48. (ч. 1) Кожен має право на достатній **життєвий** рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло.

Таким чином, мінімальними конституційними стандартами в Україні є право на отримання особою, що потребує допомоги, щомісяця від держави виплати у розмірі, не меншому від прожиткового мінімуму, але такому, що дозволяє отримати достатнє харчування, одяг та житло.

Стосовно механізмів, які повинні гарантувати мінімальний соціальний захист

- ▶ Стаття 13. (ч. 4) Держава забезпечує **соціальну** спрямованість економіки.
- ▶ Стаття 46. (ч. 2) Право на соціальний захист гарантується загальнообов'язковим державним **соціальним** страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення.

Стосовно непрямих фінансових механізмів для держави, які повинні гарантувати соціальний захист

Стаття 46. (ч. 2) Право на **соціальний** захист гарантується створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Стаття 47. (ч. 2) Громадянам, які потребують **соціального** захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону.

Стаття 49. (ч. 2) Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних **соціально-економічних** програм.

Стосовно інших механізмів, спрямованих на створення гарантій соціального захисту

- ▶ Стаття 36. (ч. 3) Громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх ... **соціально**-економічних прав та інтересів.
- ▶ Стаття 44. (ч. 1) Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і **соціальних** інтересів.
- ▶ Стаття 51. (ч. 2) Батьки зобов'язані **утримувати** дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані **піклуватися** про своїх непрацездатних батьків.
- ▶ Стаття 131-2. (ч. 5) Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у спорах щодо захисту **соціальних** прав.

Конституція України спеціально виділяє шість видів суб'єктів, до компетенції (відання) яких належить соціальний захист громадян, а саме:

- ▶ Верховна Рада України,
- ▶ Кабінет Міністрів України,
- ▶ місцеві державні адміністрації,
- ▶ обласні та районні ради,
- ▶ Автономна Республіка Крим та
- ▶ територіальні громади села, селища та міста.

- ▶ Стаття 85. (ч. 1 п. 6) До повноважень **Верховної Ради України** належить затвердження загальнодержавних програм соціального розвитку.
- ▶ Стаття 116. (ч. 1 п. 3) **Кабінет Міністрів України** забезпечує проведення політики у сфері соціального захисту.
- ▶ Стаття 116. (ч. 1 п. 4) **Кабінет Міністрів України** розробляє і здійснює загальнодержавні програми соціального розвитку України.
- ▶ Стаття 119. (ч. 1 п. 3) **Місцеві державні адміністрації** на відповідній території забезпечують виконання державних і регіональних програм соціально-економічного розвитку.

Офіційне тлумачення положення статті 1 та п. 3 ч. 1 ст. 116 міститься в Рішенні Конституційного Суду № 3-рп/2012 від 25.01.2012

-
- ▶ Стаття 138. (ч. 1 п. 5) До відання Автономної Республіки Крим належить розроблення, затвердження та реалізація програм Автономної Республіки Крим з питань **соціально-економічного** розвитку.
 - ▶ Стаття 143. (ч. 1) Територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування затверджують програми **соціально-економічного** розвитку і контролюють їх виконання.
 - ▶ Стаття 143. (ч. 2) Обласні та районні ради затверджують програми **соціально-економічного** розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання.

Інші положення Конституції України, які безпосередньо стосуються питання конституційного права на соціальний захист

Відповідно до статті 92 (ч. 1 п. 6) виключно законами України визначаються основи **соціального** захисту, форми і види **пенсійного** забезпечення.

- ▶ Стаття 95. (ч. 1) Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами.
- ▶ Стаття 95. (ч. 2) Виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків.
- ▶ Стаття 95. (ч. 3) Держава прагне до збалансованості бюджету України.

Офіційне тлумачення положення частини першої, другої та третьої статті 95 міститься в Рішеннях Конституційного Суду № 26-рп/2008 від 27.11.2008 та № 3-рп/2012 від 25.01.2012

Відповідно до статті 125 Конституції України (ч. 5) **з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди.**

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами» від 9 вересня 2010 року № 19-рп/2010.

- ▶ Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами» від 18 лютого 2010 року № 1691-VI, зокрема,
- ▶ «Після набрання чинності цим Законом адміністративні суди завершують розгляд справ, провадження в яких було відкрито Адміністративні позови, апеляційні та касаційні скарги чи подання, подані до набрання чинності цим Законом до відповідних адміністративних судів в адміністративних справах, передбачених пунктом 3 частини першої статті 18 Кодексу адміністративного судочинства України, і за якими провадження не відкрито, передаються цими судами до відповідних судів, які здійснюватимуть їх розгляд у порядку цивільного судочинства».

- ▶ (п. 3.1). З набранням чинності КАС України 1 вересня 2005 року всі публічно-правові спори, у яких хоча б однією зі сторін є суб'єкт владних повноважень, віднесені до підсудності адміністративних судів.
- ▶ Такий обсяг предметної підсудності містив і правові спори, пов'язані із соціальними виплатами, якщо відповідачем у справі був будь-який із вказаних органів чи посадовців - суб'єкт владних повноважень.
- ▶ Законом № 1691 певні положення 18 КАС України виключено, а частину першу статті 15 ЦПК України викладено в новій редакції: спори, пов'язані із соціальними виплатами, незалежно від статусу відповідача належить розглядати в порядку цивільного судочинства.

- ▶ (п. 3.2). Відповідно до частини другої статті 3 Конституції України головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини, за свою діяльність держава відповідає перед людиною.
- ▶ Забезпечення прав і свобод потребує, зокрема, законодавчого закріплення механізмів (процедур), які створюють реальні можливості для здійснення кожним громадянином прав і свобод (пункт 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 24 грудня 2004 року № 22-рп/2004).
- ▶ До таких механізмів належить структурована система судів і види судового провадження, встановлені державою.
- ▶ Судовий захист вважається найбільш дієвою гарантією відновлення порушених прав і свобод людини і громадянина.

- ▶ В Україні систему судів утворено згідно з положеннями статей 6, 124, 125 Конституції України із застосуванням принципу спеціалізації з метою забезпечення найбільш ефективних механізмів захисту прав і свобод людини у відповідних правовідносинах.
- ▶ За приписом частини першої статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція) кожен при вирішенні питання щодо його прав та обов'язків має право на справедливий і відкритий розгляд незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.
- ▶ У розвиток вказаного положення Європейський суд з прав людини в Рішенні від 25 лютого 1993 року у справі "Доббертен проти Франції" зазначив, що частина перша статті 6 Конвенції змушує держави-учасниці організувати їхню судову систему в такий спосіб, щоб їхні суди і трибунали виконували кожен зі своїх функцій (пункт 44), притаманну відповідній судовій установі.

Головними критеріями судової спеціалізації визнається предмет спірних правовідносин і властива для його розгляду процедура.

Процесуальними кодексами України встановлено *неоднакову процедуру судового провадження щодо різних правовідносин.*

На підставі положень Конституції України про судову спеціалізацію (частина перша статті 125) і про гарантування кожного права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частина друга статті 55) в Україні утворено окрему систему судів адміністративної юрисдикції.

Захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень визначено як безпосереднє завдання адміністративного судочинства.

Адміністративне судочинство як спеціалізований вид судової діяльності стало тим конституційно і законодавчо закріпленим механізмом, що збільшив можливості людини для здійснення права на судовий захист від протиправних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

Системний аналіз вказаних норм Конституції та законів України дає підстави стверджувати, що розмежування юрисдикційних повноважень між загальними і спеціалізованими судами підпорядковано гарантіям права кожної людини на ефективний судовий захист.

За таким підходом усі публічно-правові спори, у яких хоча б однією зі сторін є суб'єкт владних повноважень, належать до **адміністративної юрисдикції** і за компетенцією мають бути розглянуті адміністративними судами.

Це стосується також підсудності спорів, пов'язаних із соціальними виплатами, у яких за позовом фізичної особи відповідачем є суб'єкт владних повноважень.

Отже, додержання конституційного принципу спеціалізації при прийнятті законів щодо організації і діяльності судів України є конституційним обов'язком законодавця, а тому внесені Законом № 1691 зміни до КАС України і ЦПК України не відповідають частині першій статті 125 Конституції України.

(п. 3.3). Конституційний принцип спеціалізації, відповідно до якого утворено систему адміністративних судів, зумовив впровадження властивого йому порядку судочинства.

Цей порядок у порівнянні з цивільним судочинством має відмінності в процесуальних правах і обов'язках як осіб, які беруть участь у справі, так і суду в зборі та дослідженні доказів, що має забезпечити процесуальні можливості захисту прав, свобод та інтересів позивача у спорі із суб'єктом владних повноважень.

В адміністративному судочинстві, на відміну від цивільного судочинства, діє принцип офіційності, який полягає в активній позиції суду щодо з'ясування всіх обставин у справі.

Обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності **покладається на суб'єкта владних повноважень**, якщо він як відповідач заперечує адміністративний позов, а в цивільному судочинстві кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень.

Адміністративні справи з приводу оскарження правових актів індивідуальної дії, а також дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, які стосуються інтересів конкретної особи, **вирішуються адміністративними судами за вибором позивача**, крім випадків, встановлених цим кодексом

Адміністративне судочинство допускає вихід за межі позовних вимог, якщо це необхідно для захисту прав людини, а також об'єднання в одне провадження кількох заявлених позивачем вимог, які за іншими законами належить розглядати в порядку різного судочинства.

В адміністративному судочинстві, на відміну від цивільного судочинства, фізична особа як позивач до суб'єкта владних повноважень має переваги щодо компенсації судових витрат, а на прохання позивача службовцем апарату адміністративного суду може бути надана допомога в оформленні позовної заяви (на сьогодні статті 160 КАС України).

Виходячи з викладеного є підстави констатувати, що вказаними змінами до КАС України і ЦПК України порушено принцип спеціалізації в судочинстві та звужено раніше встановлені законом процесуальні права і гарантії особи, а механізм судового захисту її прав став менш ефективним і доступним.

Таке твердження корелюється з правовою позицією Конституційного Суду України, за якою **«звуження змісту та обсягу прав і свобод є їх обмеженням»**. У традиційному розумінні діяльності визначальними поняття змісту прав людини є умови і засоби, які становлять можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку. Обсяг прав людини - це їх сутнісна властивість, виражена кількісними показниками можливостей людини, які відображені відповідними правами, що не є однорідними і загальними. Загальновизнаним є правило, згідно з яким сутність змісту основного права в жодному разі не може бути порушена" (пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005).

Відповідно до частини третьої статті 22 Конституції України при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Проте зміни до КАС України і ЦПК України звузили процесуальні права позивача у справах, пов'язаних із соціальними виплатами, обмеживши його можливості в судовому захисті своїх прав у спорах із суб'єктом владних повноважень, що порушує частину третю статті 22, частину першу статті 55 Основного Закону України.

Рішення Конституційного Суду України за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України № 3-рп/2012 від 25.01.2012

(п. 2.1). Україна як соціальна держава визнає людину найвищою соціальною цінністю, розподіляє суспільне багатство згідно з принципом соціальної справедливості та піклується про зміцнення громадянської злагоди у суспільстві.

Основними завданнями соціальної держави є створення умов для реалізації соціальних, культурних та економічних прав людини, сприяння самостійності і відповідальності кожної особи за свої дії, надання соціальної допомоги тим громадянам, які з незалежних від них обставин не можуть забезпечити достатній рівень життя для себе і своєї сім'ї.

Згідно з Конституцією України держава забезпечує соціальну спрямованість економіки (частина четверта статті 13), що є основою для реалізації соціальних прав громадян, зокрема на соціальний захист та достатній життєвий рівень.

Відповідно до Основного Закону України „кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло“ (стаття 48), „пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом“ (частина третя статті 46).

Положення цих статей Основного Закону України конкретизують конституційне визначення України як соціальної держави, що передбачає участь суспільства в утриманні тих осіб, які через непрацездатність або з інших незалежних від них причин не мають достатніх засобів для існування.

У Рішенні від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011 Конституційний Суд України зазначив, що розміри соціальних виплат залежать від соціально-економічних можливостей держави.

Крім того, у Рішенні від 8 жовтня 2008 року № 20-рп/2008 у справі про страхові виплати Конституційний Суд України вказав, що види і розміри соціальних послуг та виплат потерпілим, які здійснюються і відшкодовуються Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, встановлюються державою з урахуванням його фінансових можливостей.

Такий принцип закладений, зокрема, в Загальній декларації прав людини 1948 року, згідно з якою кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення та на здійснення необхідних для підтримання її гідності та для вільного розвитку її особистості прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави (стаття 22).

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року встановлює загальний обов'язок держав забезпечити здійснення прав, що передбачені цим пактом, у максимальних межах наявних ресурсів (пункт 1 статті 2).

Європейський суд з прав людини у рішенні від 9 жовтня 1979 року у справі „Ейрі проти Ірландії“ також констатував, що здійснення соціально-економічних прав людини значною мірою залежить від становища в державах, особливо фінансового.

Такі положення поширюються й на питання допустимості зменшення соціальних виплат, про що зазначено в рішенні цього суду у справі „Кйартан Асмундсон проти Ісландії“ від 12 жовтня 2004 року.

Таким чином, соціальний захист державою осіб, які мають право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, охоплює комплекс заходів, які здійснює держава в межах її соціально-економічних можливостей.

(п. 2.2). У частині першій статті 8 Конституції України встановлено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права.

У Рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 Конституційний Суд України зазначив, що верховенство права - це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо.

Одним із елементів верховенства права є принцип пропорційності, який у сфері соціального захисту означає, зокрема, що заходи, передбачені в нормативно-правових актах, повинні спрямовуватися на досягнення легітимної мети та мають бути співмірними з нею.

Частиною другою статті 46 Конституції України передбачено, що право на соціальний захист гарантується, у тому числі, загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення.

Конституційний Суд України виходить з того, що за рахунок бюджетних джерел забезпечується соціальний захист широких верств населення країни, серед яких особи, що отримують пенсії та інші види соціальних виплат та допомоги. Це зобов'язує державу дотримуватися частин першої, третьої статті 95 Основного Закону України, згідно з якими бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами; держава прагне до збалансованості бюджету України.

У Рішенні від 27 листопада 2008 року № 26-рп/2008 у справі про збалансованість бюджету Конституційний Суд України зазначив, що положення частини третьої статті 95 Конституції України стосовно прагнення держави до збалансованості бюджету України у системному зв'язку з положеннями частини другої цієї статті, статті 46 Конституції України треба розуміти як

намагання держави при визначенні законом про Державний бюджет України доходів і видатків та прийнятті законів, інших нормативно-правових актів, які можуть вплинути на доходну і видаткову частини бюджету, дотримуватися рівномірного співвідношення між ними та її обов'язок на засадах справедливого, неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами враховувати загальносуспільні потреби, необхідність забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя.

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України, викладеної в Рішенні від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011, **передбачені законами соціально-економічні права не є абсолютними**. Механізм реалізації цих прав може бути змінений державою, зокрема, через неможливість їх фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів з метою збереження балансу інтересів усього суспільства. Крім того, такі заходи можуть бути обумовлені необхідністю запобігання чи усунення реальних загроз економічній безпеці України, що згідно з частиною першою статті 17 Конституції України є найважливішою функцією держави.

Отже, зміна механізму нарахування соціальних виплат та допомоги повинна відбуватися відповідно до критеріїв пропорційності та справедливості і є конституційно допустимою до тих меж, за якими ставиться під сумнів власне сутність змісту права на соціальний захист.

Таким чином, в аспекті конституційного подання положення статті 1, частин першої, третьої статті 95 Конституції України в системному зв'язку з положеннями статті 3, частини першої статті 17, частини третьої статті 22 та статей 46, 48 Основного Закону України треба розуміти так, що однією з ознак України як соціальної держави є забезпечення загальносуспільних потреб у сфері соціального захисту за рахунок коштів Державного бюджету України виходячи з фінансових можливостей держави, яка зобов'язана справедливо і неупереджено розподіляти суспільне багатство між громадянами і територіальними громадами та прагнути до збалансованості бюджету України. При цьому рівень державних гарантій права на соціальний захист має відповідати Конституції України, а мета і засоби зміни механізму нарахування соціальних виплат та допомоги - принципам пропорційності і справедливості.

Рішенням від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 Конституційний Суд України дозволив Кабінету Міністрів України «вручну» регулювати рівень соціальних виплат, притому що раніше Конституційний Суд України приймав з цього питання прямо протилежні рішення. Тим самим судді Конституційного Суду України фактично порушили право громадян на соціальний захист та достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, які передбачені статтями 46 та 48 Конституції України.

Постанова Верховної Ради України «Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді» від 24 лютого 2014 року № 775-VII.

Констатуючи, що судді Конституційного Суду України, які приймали вищезазначені Рішення, порушили приписи статей 3, 19, 147-153 Конституції України, що є незабезпеченням верховенства Конституції України, порушенням обов'язку захищати конституційний лад держави, конституційні права та свободи людини і громадянина і протирічить змісту присяги судді Конституційного Суду України, чесному і сумлінному виконанню обов'язків судді Конституційного Суду України, Верховна Рада України постановляє:

1. Відповідно до пункту 5 частини п'ятої статті 126 Конституції України достроково припинити повноваження та звільнити з посад 5 (п'ять) суддів Конституційного Суду України у зв'язку з порушенням ними присяги
2. Запропонувати виконуючому обов'язки Президента України достроково припинити повноваження та звільнити з посад 2 (двох) суддів Конституційного Суду України у зв'язку з порушенням ними присяги судді, які були призначені Президентом України:
3. Запропонувати Раді суддів України у триденний строк скликати позачерговий з'їзд суддів України, на якому розглянути питання дострокового припинення повноважень та звільнення з посад 5 (п'ять) суддів Конституційного Суду України у зв'язку з порушенням ними присяги судді, які були призначені з'їздом суддів України

Станом на сьогодні Конституційним Судом України вже винесено більше 30 рішень, які безпосередньо стосуються тлумачення та застосування положень Конституції України, які спрямовані на встановлення гарантій реалізації статті 1 Основного Закону України, яка безпосередньо визначає, що Україна є **соціальною** державою.

8-рп/99, 10-рп/2001, 5-рп/2002, 7-рп/2004, 20-рп/2004, 1-рп/2005, 8-рп/2005, 3-рп/2007, 6-рп/2007, 9-рп/2009, 19-рп/2009, 25-рп/2009, 20-рп/2011, 10-рп/2013, 11-рп/2013, 4-рп/2015, 3-рп/2016, 7-рп/2016, 1-рп/2018, 5-рп/2018, 6-рп/2018, 9-рп/2018, 12-рп/2018, 2-рп/2019, 1-рп(II)/2019, 7-рп(II)/2019, 1-рп/2020, 3-рп/2020, 3-рп(I)/2020, 5-рп(II)/2020

Висновки

1. Право на соціальний захист у всіх формах є гарантованим Конституцією України невідчужуваним основоположним правом, яке, за загальним правилом, має абсолютний характер (не залежить від внесення змін до законів або фінансових можливостей держави).

2. У правовідносинах стосовно соціального захисту діє презумпція добросовісності особи, для якої обов'язком є лише звернення з відповідною заявою про встановлення (зміну виду) пенсії, іншого виду соціальних виплат та, за необхідності, відповідно до рекомендацій органів соціального захисту надати необхідні документи або інформувати про причини неможливості їх надання.

У свою чергу, відповідний суб'єкт владних повноважень зобов'язаний максимально оперативно реагувати на такі звернення особи, забезпечувати їй найбільше сприяння у зборі необхідних документів, а також надавати консультації особі для вибору нею найбільш оптимального способу соціального захисту (вибір виду пенсії тощо); правильно розрахувати і своєчасно та в повному обсязі виплачувати особі належні їй суми.

3. У соціальній сфері повинен застосовуватися принцип індивідуального підходу, який зумовлений тим, що значна частина осіб-заявників не володіють спеціальними знаннями у сфері пенсійного законодавства; при призначенні пенсії досить часто зустрічаються нетипові ситуації, зумовлені специфікою трудових відносин, періодів та видів трудової діяльності, її оплати, наявністю документів, що це підтверджують, зміною законодавства протягом періоду трудової діяльності, яке впливає на всі вищезазначені чинники.

4. Принцип належного урядування зобов'язує суб'єкта владних повноважень після виявлення власної допущеної помилки (без рішення суду) невідкладно провести правильний розрахунок розміру пенсії, іншої соціальної виплати та погасити заборгованість, яка виникла за весь період порушення права особи на соціальний захист.

5. Звернення до адміністративного суду, за загальним правилом, повинно відбуватися у межах шести місяців з моменту відмови суб'єкта владних повноважень задовольнити відповідну заяву суб'єкта приватного права (отримання такого рішення суб'єкта владних повноважень).

Право на соціальний захист, зазвичай, реалізують соціально незахищені особи, а тому є спірним підхід, згідно з яким для таких спорів можна застосовувати загальні підходи обрахунку строку звернення до адміністративного суду, який фактично ґрунтується на тому, що протягом шести місяців кожна фізична особа має оперативно реагувати на зміни у законодавстві, перевірити правомірність дій суб'єктів владних повноважень, невідкладно звертатися із заявами та скаргами до таких суб'єктів владних повноважень, а у випадку їх необґрунтованого відхилення – до суду.

Використані джерела:

1. **Берназюк Ян.** Законодавство у сфері соціального захисту потребує кодифікації <https://sud.ua/ru/news/blog/118729-zakonodavstvo-u-sferi-sotsialnogo-zakhistu-potrebuye-kodifikatsiyi>.
2. **Берназюк Ян.** Конституційні гарантії судового захисту соціальних прав та можливість їх обмеження процесуальним строком <https://sud.ua/ru/news/blog/173256-konstitutsiyeni-garantiyi-sudovogo-zakhistu-sotsialnikh-prav-ta-mozhlyvist-yikh-obmezhennya-protseualnim-strokom>
3. **Берназюк Ян.** Нові підходи Верховного Суду до захисту права на пенсію громадян України, які проживають за її межами (між принципами законності та справедливості) <https://sud.ua/ru/news/blog/175514-novi-pidkhodi-verkhovnogo-sudu-do-zakhistu-prava-na-pensiyu-gromadyan-ukrayini-yaki-prozhivayut-za-yiyi-mezhami-mizh-printsipami-zakonnosti-ta-spravedlivosti>
4. **Берназюк Ян.** Особливості обчислення строків звернення до адміністративного суду для захисту соціальних прав // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. – Серія Право. – Випуск 50. – Т. 2. – С. 7-11 <http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/index.php/archiv?id=163>